

şehir ve insan

| DİB
YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 900

HALK KİTAPLARI - 215

Tashih

İsmail DERİN

Grafik & Tasarım

Emre YILDIZ

Baskı

Gurup Matbaacılık San. Tic. A.Ş.

0312. 384 73 44

1.Baskı, Ankara - 2013

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 10.01.2012/11

2013-06-Y-0003-900

ISBN: 978-975-19-5604-0

Sertifika No: 12930

© T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı

No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA

Tel: 0 312 295 72 93 - 94

Faks: 0 312 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış

Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü

Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56

Faks: 0 312 285 18 54

e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

Şehir ve İnsan

13

DİB
YAYINLARI

İçindekiler

7	Din, Medine ve Medeniyet
11	Şehir "Şehirli" Arıyor
18	Kalbi Olan Şehirler
26	İnsan ve Şehir
34	Şehirleşmek; Tükenmeden ve Tüketmeden
40	Baharsız Şehrin İnsanları
44	Masalsı Bir Düş Şehri Pencereinden
Gördüğüm, Sisler Ardında Kalan
50	Şehir ve Mabet
58	Şehirde Vicdanların Sükûna Erdiği Mekân
61	Medeniyetin Merkezini Ziyaret

Din, Medine ve Medeniyet

Doç. Dr. Ejder Okumuş

İslâm dinini tarihsel, sosyolojik, kültürel, siyasal ve ekonomik boyutlarıyla doğru anlamamanın yolu, İslâm şehirlerini ve İslâm medeniyetini, daha doğrusu Müslümanların şehir ve medeniyet mantığını anlamaktan geçer. İslâm'da din, şehir (medine) ve medeniyet birbirinden ayrılmaz bir üçlüyü oluştururlar.

Şehir, medeniyetin kalbidir; medeniyetin tohumları şehirlerde atılır, filizlenir ve medeniyet olarak şekillenir. Medeniyetin ruhu da kalıbı da şehirde tekevvün eder, dallanıp budaklanır, gelişir. Şehir olmadan medeniyetten söz edilemez. “Medine” olmadan “medeniyet” olmaz. Medeniyetin yolu “medine”den, şehirden geçer.

“Din” de “medine”nin, şehrin kalbidir; din olmadan medine olmaz, medeniyet olmaz. Bu, tersinden de doğrudur: Medeniyet olmadan medine, medine olmadan da din kaim olmaz. O sebeple “ilâhî din”in merkezidir büyük şehirler.

Peygamberler, seslerini yükseltmeye şehirlerden başlamışlardır. Şehirler, peygamberlerin hareket noktasıdır. Peygamberler, mesajlarını yaymaya, büyük şehirlerden, başkentlerden, yönetim merkezlerinden başlamışlardır. Bütün peygamberler, şehirden, medineden, medeniyetin merkezinden başlatmışlardır hareketlerini. Peygamberlik, medenîliktir, peygamber de “medenî insan.” Bakın Hz. İbrahim’e; bakın Hz. Lut’a ve Hz. Yusuf’a; bakın Hz. Musa’ya, Hz. İsa’ya ve bakın Hz. Muhammed’e. Bakınız diğer peygamberlere: Hepsinde ortak özellik, şehirden harekete geçmiş olmaları, şehirden güzele, doğruya çağırmaya başlamaları.

Büyük şehirler, İslâm’ın kolektif bilinç merkezi olan camilerin, ulu camilerin varlığıyla hayat bulurlar. Mabetler, şehirlerin olmazsa olmazıdır; camileri yok saydığınızda veya çıkardığınızda şehir diye bir şeyden bahsetmeniz ve dolayısıyla medeniyet diye bir şeyden söz edebilmeniz mümkün görünmemektedir.

İslâm şehirleri vardır, evrensel. Evrensellikleri onların bir kısmını, belki bugün aynı zamanda küresel kılmaktadır. Evrensel-küresel şehirler, Müslümanların dünyaya açılan penceresidir, hatta kapısıdır. Bu şehirlerde toplumsal hayatta çok kültürlülüğün bütün yansımalarını görür ve tecrübe edersiniz. Oralarda farklı inanç, din ve hayat tarzları bir

arada varlık bulur. Mekke, Medine, Kudüs, Şam, Kahire ve İstanbul, birbirlerinden farklı özellikleri olmakla beraber İslâm şehirlerinin sözünü ettiğimiz karakteristiğini ortaya koyarlar.

Son İslâm Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s.), çok köklü bir şehir geleneği olan Mekke’de dünyaya gelmiş, orada yetişmiş ve orada peygamberlik görevini üstlenmiştir. “İlk ev” (Al-i İmran, 96), “şehirlerin anası” (Şûra, 7), “emin şehir” (Tin, 4) Mekke, Müslümanlığın en önemli şehridir. Yesrib, yani hicret yurdu Medine, İslâm’ın büyük şehridir, Müslümanların Medine-i Münevvere’sidir. Hz. Peygamberin çağrısı, tüm dünyaya Mekke ve Medine’den yapılmış ve yayılmıştır.

İslâm’ın “kutsal şehri” Mekke’de, Kâbe, tabir caizse hayatın, yemenin, içmenin merkezidir. Mekke’yi anlamlı kılan, şehir yapan, medenî kılan Kâbe’dır. Medine’nin merkezi konumunda Mescid-i Nebvî bulunmaktadır. Bu güzel ve anlamlı camiyle Medine Medine olur, medeniyetle de bağını bu vasfıyla tesis eder.

Kudüs de İslâm’ın en önemli, “kutsal mekân”larından. Kudüs’ün merkezinde Beyt-i Makdis var, Mescid-i Aksa var. Mescid-i Aksa olmadan Kudüs düşünülebilir mi?

Şam, Müslümanların en köklü şehirlerinden biridir. O da evrensel şehirlerdendir. Onun da merkezinde cami vardır: Şam Ümeyye Camii.

Diyarbakır’a bakalım: Onda da merkezî yerde Ulu Camii var. İstanbul’a bakın, büyük camilerle dolu. Bunlar gibi yine İslâm medeniyetinin sembol şehirleri olan Bağdat, Semerkand, Gırnata, Kurtuba, Samarra, İsfahan, Tahran gibi büyük tarihî kentler için de aynı durum geçerlidir.

Tabii ki İslâm şehirlerinin özellikleri sadece yukarıda zikredilenler değildir. Ekonomik hayatıyla, eğitimiyle, siyasetiyle, hukukuyla vs. hep “din”in, “medine”nin ve “medeniyet”in hâkim olduğu İslâm şehirleri, insanlar arası ilişkilerin ince, kibar, nazik, “medenî”, hoşgörülü, vasat, anlayışlı vb. olmasıyla tebarüz ve temayüz eden kentler olmuşlardır. Bugün de onlara kentlilik özelliğini veren, kentlilik ruhunu kazandırmaya devam eden, söz konusu özelliklerdir, İslâm’ın şehre verdiği tarihsel canlılıktır.

İslâm şehirlerinin bugün hâlâ canlı oluşları, yaşamaları, hayat dolu olmaya devam etmeleri; İslâm’ın din, medine ve medeniyet boyutlarıyla onlara geçmişte kazandırdığı özelliklerle mümkün olmaktadır.

Sonuç olarak İslâm şehri demek, “din, medine ve medeniyet” demektir.

Şehir “Şehirli” Arıyor

Dr. İsa Kayaalp

Şehirler Ağlıyor

Siz hiç şehrin/şehirlerin için için ağladığını gördünüz mü? Siz hiç şehrin karalara bürünüp yas tuttuğunu, hatta “şehir içine çıkma”ya utandığını fark ettiniz mi? Siz hiç şehrin artık kendisine “şehir” denmesinden hicap duyduğunu hissettiniz mi? Siz hiç şehrin feryadını duyduunuz mu?

Evet “şehirler” ağlıyor, “şehirler” utanıyor, “şehirler” feryat ediyor... Şehirler “şehri” arıyor, özlüyor. Şehirler tekrar “şehir/medine” olmak istiyor. Şehir şehri şehirleştirecek “insan”ını arıyor. Ey insan! Çık artık ortaya... Kır nefsinin putlarını, “insan”ı ortaya çıkart!

Şehir ve insan... Birbirinin varlık sebebi... İnsan şehrin ruhu, şehir de o ruhun cisimleşmiş hâlidir. Ruh “ruh olma” özelliğini kaybederse, şehir de “şehir olma” özelliğini yitirir, varlığını sürdüremez, sürdüremediği gibi... Şehir insandan, insan şehir-

den ayrılamaz. Çünkü şehir insana kendini gösterme fırsatı veren mekân...

Şehir, bir dönem üzerinde fırtınalar koparılan ve bugün de aynı kaygıların yaşandığı Arapça kökenli medenî ve medeniyet kavramları “şehirli” anlamındaki medine kelimesinden türemiştir. Fransızca civilization kelimesinin, Latince kökü olan civilis de “şehirli” anlamına gelir.

İnsan, “insan olma” değerini taşıyan üstün bir varlıktır. “Dost” anlamını içeren insan kelimesi insanın kendisiyle, yaratani ile, çevresiyle dost olmayı ifade eder. Çünkü insan yaratıcısına, kendisine, çevresine, dağa, taş, toprağa hâsılı bütün varlıklara dosttur.

Semantik anlamda bu ilişkiyi kurduktan sonra, işin yaşanılan tarafına geçelim. Şehirler, “şehir” olma özelliğini kaybetmeye başlayalıdan beri insan şehirle, şehir de insan ile kavgalıdır. Günümüzde şehir sadece şehrin adını taşıyor, kitabın bulunmadığı “kıraathâne” gibi, Türk kahvesinin bulunmadığı “kahvehane” gibi...

Sokrat’ın elinde fenerle dolaşırken, “ne arıyorsunuz?” diye sorulduğunda, “Adam arıyorum” ironisinde olduğu gibi, günümüzde şehir de kaybettiği “insan”ını yani ruhunu arıyor.

Şehirler gönülsüz, ruhsuz mekânlara dönüştü, ya da “gönül” şehri terk etti. Ruhundan soyutlanmış

şehir, nice gencin hayatını söndürdü, hayalleri aldı götürdü, daha hayatlarının baharında iken...

Şehrin sahte debdebesine, ışıltılarına, şaşasına aldananlar “varlık”larını, yeteneklerini ortaya koymadan aç kurtların lokması olmaya mahkûm oldular. Nice genç insan, “esrarın sırrı”na ereceği düşüyle düş kırıklığı yaşadı.

Şehirler nice “sırlar”ı barındırır bünyesinde... Bu sırlar bir kısmı için kurtuluş olurken, birilerine de mezar olur. Şehir, insana sırlar dünyasından çeşitli demetler sunar. Önemli olan yanlış demeti kurtuluş gibi görüp peşinden gitmemektir.

Bir gün Üsküdar’dan Kadıköy’e gitmek üzere otobüse bindim. Otobüste kızlar kendi aralarında yüksek sesle konuşuyorlardı. Konuşmalarına ister istemez kulak konuğu oldum. “Dolaştıklarını” söyledikleri Üsküdar’ı çağın gerisinde kalmış bir mekân, Üsküdarlıları da itici bulduklarını, Kadıköy’ün de “özgürce” yaşanılacak bir yer olduğunu, bir an önce kendilerini Kadıköy’e atmanın sabırsızlığını yaşadıklarını söylüyorlardı. Bu kızlar ne arıyorlardı ki bulamadılar, ne buldular ki oraya koşuyorlar?

Şehirler “Şehirli” Arıyor

Şehirler medeniyetin yeşerdiği, insanın insanlığını yaşama fırsatı bulduğu mekânlardır. Daha

açık bir ifade ile “şehir”, insanın ilim, irfan, sanat, düşünce, paylaşma ve benzeri eylemleri gerçekleştirme fırsatı bulup, “insanca” hayat sürdüğü mekânın adıdır. Söz konusu insanî değerler “ilim” olarak ortaya çıktığında “irfan”la bütünleşerek, insan aktivitesini ibadetleştirip insan olma haz-zını yaşatır.

Şehir hayatı bir irfan hayatıdır. Etkileşime, paylaş-şıma açık olduğu için farklı şehirlerin izlerini de taşırlar. Medeniyetin dışındaki hayat “bedevî” (göçebe) hayatıdır. Göçebe hayatının doğayı di-zayn etme gibi bir kaygısı yoktur.

Hadarî (oturmuş)/medenî hayat “şehirliler”in hayatıdır. Medeniyette asıl olan eğitimidir, eğitim de ancak yerleşik hayatta yani şehirde gerçekleşir. Onun için Kur’an ve Hz. Peygamber, ilme ve öğrenmeye önemle ve ısrarla vurgu yaparken, in-sanın doğaya emeğini katmasını ister.

İslâm’da eğitimin amacı, insanın doğasında olan cevheri başka bir ifade ile irfanı ortaya çıkart-maktır. İslâm ahlâkı irfana dayanan paylaşımcı bir ahlâktır. Günümüzde insan, irfandan yoksun bırakıldığı için şehirler ruhsuzlaşmış/ruhsuzlaştır-ılmıştır.

Kırsal veya göçebe hayatı yaşayan insanlar bulun-dukları ortamı değiştirmeyi düşünmezler. Aksine onlar tabiatla bütünleşmeye çalışırlar. Çünkü ta-

biat (toprak) onlara yiyecek içecek gibi imkânları temin etme fırsatı sunmaktadır. Kırsalda hayat, sürekli insana ihtiyaç duyar ve insanı tüketir.

Şehirde ise insanlar değişimi esas alırlar. Şehir, insanı üretmeye zorlar, dolayısıyla “şehirli” bireysel özelliklerini, yeteneklerini eyleme dönüştürerek üretime katkı sağlar. Bu yüzden şehirler objeleriyle bir birikimi oluştururlar.

Şehir eğitim, öğretim, sanat, mimarî vb. bütün kurumlarıyla bir bütündür. Dolayısıyla şehir sürekliliği ifade eder. Şehrin kurgusunda estetik arayış ve estetik kaygı vardır. Şehir, insanı nesnelleştirmekten kurtarır.

Tabiatın estetik özelliğinden istifade eden insan, şehirde çeşitli etkinliklerle “kendini” ortaya koymaya çalışır. İnsan şehirde kültür yapıcı olarak, içinde varlık iddiası taşıyan “sanat”ı doğurur.

Şehirli insan varlığın, fiziğin ötesine geçmeye çalışır. Tabiatı aşmak suretiyle ruhsal enginlik mertebesine ve “ortak değerler”e doğru yol alır.

Fuzûlî’nin dilinde suyun taşlara başını vurarak yol alması gibi, şehirde insan hayatı aynı hareketlilik içinde dolu dolu yaşar.

Bu sebeple şehri “özel insanlar” inşa ederler. Düşünürler/bilginler, sanatçılar bunların başında gelir. Onlar eserleriyle kendilerini şehre/topluma sunarlar.

Şehirler Paylaşım Bekliyor

Bugün şehirler arasında iletişim geçmişe oranla çok daha süratlidir. Fakat bu durum birtakım imkânları barındırdığı hâlde ruhsal alanda eksiklikler içerir.

Bu sebeple günümüz şehirlerinde tecessüs ön plâna çıkmıştır. Bugün “şehirli olamadan şehirde yaşayanlar”, şehir hayatına baskın çıkmış durumdadır. Bu sebeple şehirler, “şehir kimliği”ni kaybetmekle yüz yüzedir. İnsanlar bir anlık mutluluk için şehri yok edecek hâle geldiler. Sanki şehir “şehirli” üretmiyor.

Şehir bütün uzuvlarıyla bir korodur. Şehir bir duygudur ve kendi değerlerini üretir. Bir mûsiki eserindeki ruh gibi, mimarî eserler de mimarın ruhunu yansıtır.

Şehirli şehirde yaşar, üretir ve tüketir. Dolayısıyla şehirli olmak, şehrin birikimine katkı sağlamaktır. Şehirli bir insan kelimenin en geniş anlamıyla “sanat”la, başka bir ifadeyle yapmakla, onarmakla, üretmekle meşguldür. Hatıra yazar, şiir yazar, hikâye yazar, roman yazar, duygu ve düşüncelerini paylaşır; şehri imar eder, şehri paylaşır. Şehri düşünce ve duygularıyla şehir yapanlar bunlardır.

Modernleşme sürecinde “başıboşluğun” hayata hâkim olması sebebiyle Türkiye’de şehir krizi yaşanıyor, bu durum bir geçiş sürecidir. Zaman içinde, fark ede ede insan, şehirde hem kendini hem de şehri inşa edecektir.

İnsanın içinde yaşadığı şehrin birtakım imkânlarını yakalaması; şehirli topluluğuna bağlı bir birey olması, kendini inşa etmesi; sanata, bilim, kültüre katkıda bulunması; tarihi ile bütünleşmesi, ahlâkî birtakım özelliklere sahip olması; iyi olanı, değerli olanı görüp alması ve ondan yararlanması, kötü olandan, beğenmediği, inanmadığı şeylerden uzak durması biçiminde anlamak gerekir medenî, medineli/şehirli insanı...

Yaşadığımız ortamın sorunlarını çözmek, kültürünü, çevresini inşa etmek için “etrafına bak!” şeklindeki İslâm ilkesinin gereğini yerine getirmek, karanlık gecede karıncanın ayak izinden daha gizli olan, putlaştırma yanılığısına düşmeden, tarihî şehir/medine tecrübesini böyle bir anlayışla değerlendirerek çözüm aramak, şehrin gelişmesi ve kurulması yönünde gerekeni yapmak, gerçek şehirli olmayı sağlayacaktır.

Şehirli olmak, insanın/toplumun kendi değerlerinden utanıp vazgeçerek, başkasının değerlerinde kendi kimliğini araması değil; kendini kendi değerleriyle içinde yaşadığı şehre sunmaktır.

Bu sebeple şehirli (medenî) olmak bir zihniyet işidir. Zihnin de bir şey üretebilmesi için belli bir seviyeye gelmiş olması gerekir. Şehirli olmak, insanın kendi yetenekleriyle çağın ve tabiatın imkânlarından istifade etmek suretiyle, şehre katkı sağlama gayreti içinde olmaktır.

Kalbi Olan Şehirler

Mustafa Armağan

İnsanın zamanla, mekânla, insanla ve Allah'la kurduğu ilişkilerin sergilendiği birer sahne olarak düşünebiliriz şehirleri. İnsan aklının, ruhunun ve bedeninin taşla imtihanı da diyebiliriz onlara. Bu yüzden Eflâtun'dan beri biliyoruz ki, bir şehir kurmak, insanın bu dünyada meydana getirilebilecek en karmaşık organizasyonun altına imza atmak demektir. Nitekim Fatih Sultan Mehmed, Fatih Külliyesi için hazırlattığı Vakfiye'de bu gerçeği aşağıdaki beytiyle yankılandırmış bulunuyor:

“Hüner, bir şehir bünyad eylemekdür,
Reâyâ kalbin âbâd eylemekdür.”

Yani bir insanın bu dünyadaki en büyük başarılarından birisi, şehir kurmaktır, dünyayı imar etmektir. Ama bu yetmez. Aynı zamanda orada yaşayanların gönüllerini de kazanmak, bayındır etmek lâzımdır.

Böylece Fatih'in bir şehir kurmanın taştan, mermerden, tuğladan binalar, yollar, saraylar yapmaktan ibaret olmadığına bilincine vardığını ve şehir kurmaktan asıl maksadın, orada yaşayanların gönüllerinin bir şehir gibi imar edilmesi gerektiği gerçeğine yazılı bir belgeyle parmak bastığını görürüz. Nitekim Hacı Bayram Velî hazretleri, bir şehir inşa etmek ile insanın kendi gönül şehrini inşa etmesi arasındaki derunî bağlantıyı muhteşem bir basitlik içerisinde şu mısralarla sonsuzluğa gömmüş bulunuyor:

“Nâgehan ol şâra vardım,
Ol şârı yapılr gördüm,
Ben dahi bile yapıldım,
Taş u toprak arasında.”

Aslında kâmil manada insanın kendisini ancak ve ancak şehirde tam olarak bulduğunu, insanlığına yapışık siyasî ve medenî kimliğini orada geliştirdiğini ve mütekâmil hâle getirdiğini kutsal kitaplardan tutun da İbn Haldun'un Mukaddime'de bedevilik-hadarilik ekseninde geliştirdiği nazif görüşlerine kadar pek çok kaynakta tetkik imkânı bulabiliriz. İnsan, kendisini içinde korumasız bulunduğu bu dünyada, yaratıcısını keşfeder etmez, O'nun emrettiği tarzda ve emirlerini sağlıklı bir tarzda yerine getireceği ortamı sunan şehri kurarak kendisine ikinci bir deri, bir nevi görünmez bir zırh örmektedir.

Ancak bu zırh, nefsin zırhı mıdır, yoksa ruhun ve kalbin zırhı mıdır, buna dikkat kesilmemiz icap eder şehre bakarken. Nefsin ürünü olan şehirler, Kur'an-ı Kerim'de bozulmuş ve yoldan çıkmış şehirler olarak kötülenir ve cezalandırılır. Ruhun ve kalbin, dolayısıyla Allah'ın evi (Beytullah) hâline getirilen şehirler makbul şehirlerdir.

Demek ki, bir şehir dini olan İslâmiyet, öncelikle şehir denilince ilk akla gelen binalara bakmıyor. O binaların insanın hangi tarafından 'uzadığına' bakıyor. Nefislerden uzayan azmış şehirler ile her biri Allah'ın evi ("Gönül Çalab'ın tahtı" diyordu Yunus) hâline getirilmiş olan kalplerden sudur eden insan yüzlü şehirlere dikkat çekiyor ve bize nasıl bir şehirde yaşamamız gerektiği hususunda önemli bir uyarıda bulunuyor. Nefsaniyetin, azgınlığın ve gösterişin şehirden sakının ve takvanın, itaatin ve sadeliğin şehrine buyurun, deniliyor.

Bu anlamda şehir, insanın bu misafireten oturduğu ve biraz rahatsız durduğu dünyada, kendisini yaratıcısının evinde hissetmesini sağlayan atmosferi sunar. Metafizik anlamda evde olmak, şehirde olmaktır. Şehirde olmak ise Yaratıcımızla yeniden buluşacağımız bir noktada o eksenle birlikte yaşamaktır. Bu yüzden her şehir, geleneksel dünyada Allah ile irtibatın teminini amaçla-

yan mabetlerle donatılmış, onların şehrin merkezine konumlandırılmasına özen gösterilmiştir.

Bu bakımdan insan ile yaşadığı mekân arasında zannettiğimizden de derin bağlar mevcuttur. Evden başlayıp sokak, mahalle, semt ve şehre kadar genişleyen bu iç içe halkalar, insanın dışa açılan, açılırken de kendisini güvende hissettiği çevrelerdir. Şehir ve onu donatan ve kimliğini kazandıran mimarî ise insan kalp ve ruhunun tabiata kendisini nakşetmesidir. Bir başka deyişle söylersek, taştan mamul bedenimizdir mimarî. Ruhlarımız taşta kendisini mimarî eliyle yansıtmıştır.

Dolayısıyla burada hangi şehirden önce hangi insan? sorusu aciliyet kazanmaktadır. Eski-ler, “Şerefü’l-mekân bi’l-mekân” demişler, yani mekânın şerefi, içinde oturanlardan gelir. Ne demektir bu?

Şu demektir ki, şehirler içinde oturanların, sâkinlerinin aynasıdır. Eski şehirlerimizin bugün neden bize daha “insanî”, bugünkü şehirlerin de neden daha mekânî ve gayriinsanî görüldüğünün açıklaması da galiba burada yatmaktadır.

Bir Karaçelebizade Abdülaziz Efendi’nin Bursa’da “eşk-i çeşmiyle”, gözyaşları döke döke Uludağ’ın gümrak ormanlarından bulup şehre getirttiği sulardan içenlerden sadece dua istemesini düşünün, bir de bugünün tamamen piyasa mantığı-

na teslim olmuş üreticilerini. Bu iki insan tipinin ortaya koyacağı şehirlerin “aynı” ya da “benzer” olabileceği tasavvur edilebilir mi? Kendisini gizlemeye, mahviyetkârlığa, tevazuya, mahremiyete vb. dayanan bir toplumsal düzenle kendini ispatlamaya, gurura, yarışmaya, rekabete vb. dayanan bir toplumsal düzen, şehirlerde ortak noktalara parmak basabilirler mi hiç?

Sonuç olarak iki farklı insan tipinin iki farklı şehir görünümü çizmesinden de görülüyor ki, insan ile şehir arasında gerçekte zannettiğimizden de kuvvetli ortak bağlar mevcuttur.

Şehir, insanın dünyasına güven unsurunu katar. Kendisini şehirde açlık, canına ve malına el konulması, şeref ve namusuna el uzatılması gibi temel korkulardan emin hisseden insan, ancak bu temel ihtiyaçların güven içinde karşılanmasından sonra yaratıcısıyla uyumunu sağlayacak yeni bir zarf olan medeniyet aşamasına geçebilirdi. Dolayısıyla şehir ile medenîlik arasında yakın bir bağlantı olduğu gözden kaçmıyor.

Zaten Arapça’da medine (şehir) kelimesi ile medenî kelimesinin aynı kökten gelmesi, şehir ile medeniyetin kaynağındaki ayniyeti yeterince ifade etmektedir. Örneğin İngilizcede city (şehir) kelimesi ile civilization (medeniyet) kelimelerinin de aynı bağlantıyı çarpıcı bir şekilde yansıttığını düşünüyorum.

Özetleyecek olursak: Medeniyet ancak şehirde mümkündür, medeniyet şehirle mümkündür ve medeniyet bizzat şehirdir.

İslâmiyete kucak açan ilk şehir olan Yesrib'in Müslümanlar tarafından Medine olarak adlandırılmış olmasındaki hikmeti de şehir ile medeniyet arasındaki bu derunî bağlantıda aramamız lâzımdır. İslâm şehirlerinin anası Medine'dir bu yüzden.

"Osmanlı şehri" denilince mutlak bir şekilde tek bir modelden söz edilebileceğini sanmıyorum. Sfenkslerin varisi Kahire ile Kırım'daki Bahçesaray'ın, Orhan Gazi'nin kendi elleriyle kurduğu Bursa ile Roma ve Bizans'a başkentlik yaptıktan sonra Osmanlılara da payitaht olarak hizmet veren İstanbul'un aynı "Osmanlı şehri" şemsiyesi altında toplanması, gerçekten de biraz zorlama olurdu.

Elbette hiçbir şehir diğerine benzemez. Her birinin coğrafyasından, insanından, havasından, suyundan, siyasî ve tarihî birikiminden tevarüs ettiği farklı vecheleri vardır.

Ancak şu da unutulmamalıdır ki, "Osmanlı hinterlandı" diyebileceğimiz topraklarda, yani Balkanlar, Anadolu, Orta Doğu ve kısmen de Kırım'da Osmanlılara mahsus bir şehir kurma ve geliştirme tarzı geçerli olmuştur. Meselâ Yapı Kre-

di Yayınları tarafından Türkçe'ye çevirtilen, Andre Raymond'un Yeniçerilerin Kahiresi adlı kitabı, 18. yüzyılda Kahire'ye yönetici olarak atanan Abdurrahman Kethüda'nın bu şehrin mimarî dokusu ve sivil yapıları üzerinde gerçekleştirdiği "Osmanlı" müdahalesini gayet berrak bir şekilde ortaya koymayı başarıyor. 18. yüzyıla büyük ölçüde bir Memluk şehri olarak intikal eden Kahire, Abdurrahman Kethüda'nın inanılmaz derecede başarılı gayretleri sayesinde bir Osmanlı şehri hâline dönüştürülmüştür.

Keza bir başka örnek olarak İstanbul verilebilir. İstanbul, Fatih'ten itibaren asırlar içinde İslâmlaştırılmış ve Osmanlılaştırılmıştır.

Kısaca Osmanlıların, merkezinde cami veya mescidin, ikinci halka olarak dükkânların toplu olarak yer aldığı (bazen üstü kapalı) çarşıların, son kuşakta ise meskenlerin bulunduğu bir şehir modeli sunduklarını söyleyebiliriz. Ancak merkez, daima dinin ve mukaddesatın ısıdığı ve oradan çevreye, aslında ilk bakışta din dışı gibi görünen ama dine sıkı sıkıya irtibatlı olan ticarete ve sivil hayata dalga dalga yayıldığı değişmez odaktır.

Daha da ayrıntıya girilecek olursa Osmanlı şehri, İslâm hukukunun ve ahlâkının ama aynı zamanda teknik ve idarî becerilerin mekâna yansımış biçimidir. Tabii ki bizim kendimize has kültür tadımızla renklendirilmiş örneklerdir. Bu örnek-

ler arasında bir Boğaziçi mimarisi gibi geleceğe ve insanlığa adanmış kuyruklu yıldızlar hiç de az değildir!

Şimdi bütün insanlık bu bir defa yeryüzünü ziyaret etmiş kuyruklu yıldızın tekrar semalarımızdan geçeceği günü beklemektedir! Erdemli şehrin tekrar dirilebileceği ümidiyle gözlerimiz onda. Yani o kalbi olan yolu seçmiş insanın geri gelişinde...

İnsan ve Şehir

Dr. Veysel Nargöl

Şehir, insanlık ailesinin kurduğu ve sistematize ettiği düzenli ve plânlı bir yerleşim alanıdır. Şehirlere bakarak, insanlığın hayat anlayışı ve yaşayış şekilleri hakkında genel bir izlenim edinmek mümkündür. Şehirler, tarihin ilk dönemlerinde şuurlu bir karar ve düşünce ile meydana getirilmemiştir. Çeşitli dinî, maddî ve siyasî sebepler, şehirlerin oluşumunda önemli rol oynamıştır. İnsanlık tarihinin belirli zaman dilimlerinde toplumların kendi özel şartları ve anlayışları doğrultusunda bir yerleşme düzeni ortaya çıkmıştır.

İnsanlar, zaman içerisinde şehirlerde yaşanabilecek problemlerin büyüklüğünü başlangıçta tahmin edememiştir. Yaşanan mekânın şartları, plânlaması, kurgusu, duruşu ve hayat için elverişliliği, insanın maddî ve ruhî isteklerini dikkate almakla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda insana kıymet vermeyen bir kültür ve medeniyetin, insanın gereksinimlerini önemsemeyen bir anlayı-

şın, insanın hayat sürdüğü mekânlar olan şehirlerle kıymet ve değer atfetmesi düşünülemez.

Sosyolojik bir realite olarak köyden kente göçün önemli nedenleri vardır. Hızla artan nüfus, kırsal alanlarda geçimini sağlayamadığı, modern hayatta özendiğinden veya kendisine ve çocuklarına daha güvenli bir gelecek, daha uygun yaşama ve eğitim fırsatları gördüğü için büyük yerleşim birimlerine göç etmektedir. Hızlı gelişme sayesinde şehirler birçok problemle karşı karşıya gelmektedir.

Bugün bazı şehirler, ağır ve soğuk beton yapılaşmasından oluşan konutlardan, konutlarda kullanılan gaz yakıtlarından dolayı kirlenmiş, özel ve toplu taşıma vasıtalarının rahatsız edici ve kulak tırmalayıcı gürültüleriyle insanların rahatça yaşayabilecekleri bir yaşam alanı olmaktan uzak hâle gelmiştir. Bütün bu oluşlar sürecinde meydana gelen olumsuzluklardan şehirde fiilen yaşayan insanların etkilenmemesi düşünülemez. Zira fizikî ve maddî çevrenin insanın ruhî ve sosyal yapısı üzerinde derin bir etkisi vardır. Bu gerçeğin varlığına rağmen, son yüzyılda geliştirilen, plânlanan ve nihayet inşa edilen şehirler, insanı psikolojik, zihnî ve bedenî açıdan yıpratıcı niteliklere sahip olabilmektedir (Şener, Sami, Sosyal Değerler ve Çevre, s. 24-25).

Bir şehrin yapısal anlamda pek çok sorunlarından söz edilebilir. Bunlar bir kentin yönetiminde etki-

si olan siyasal sorunlar olabileceği gibi, o kentin modern bir durum içinde bulunurken sahip olduğu tarihî ve kültürel kimliğiyle de ilgili olabilir. Modern bir şehrin en önemli sorunlarının başında, globalleşen dünyada birçok alanda ortaya çıkan karşılıklı bağımlılığın öne çıkardığı sorunlar gelmektedir. Öyle ki, ulaşım ve iletişim alanında yaşanan baş döndürücü hızdaki gelişmeler, dünyayı küçültmüş ve bir köy hâline getirmiştir.

Ana hatlarıyla bakıldığında, şehirlerin birbirine benzediği görülecektir. Tek tip bir yapılaşma, birbirinden pek farkı olmayan şehir yerleşim plânları, tarihsel ve kültürel kimlikleri geri plâna iten, giderek farklı renkleri, çeşitliliği sıfırlayan olumsuz bir süreçtir. İnsanların alt alta, üst üste yapılarda yaşamakta olduğu şehirler, giderek boğucu mekânlara dönüşmektedir. Trafik karmaşası, çevre kirliliği, gürültü ve ruhsal kimliğimizi parçalayan pek çok kargaşa, şehirlerin karşı karşıya olduğu sorunlardandır.

Farklı bir perspektiften bakıldığında şehirlerin insan ile tabiat arasına çekilmiş bir engel olduğu da söylenebilir. Demir ve betondan inşa edilmiş bu engel, insanı tabiattan bütün bütün koparmaktadır. Aynı zamanda kozmolojik sırlardan, tabii güzelliklerden de keskin bir biçimde koparıp ayırmaktadır. Geleneksel şehirler, uyum ve barış hâlinde oldukları kozmolojik düzen ve tabiatın

manevî hakikati gibi gerçekten zengin bir çeşitliliğe sahipti. Bugün büyük bir metropol hâline gelen şehirler ise, eritici bir kazan gibi her şeyi homojenleştirmekte, farklılıkları ve beşerî zenginlikleri yok etmektedir. Böyle bir şehir ortamında kimlik farklılaşmalarında patlamaların meydana gelmesi, hiç de sebepsiz ya da anlamsız değildir. Bu konu artık bütün dünyanın gündemine girmiştir. Daha yaşanabilir bir kent ortamı oluşturmak üzere çok sayıda resmî ve sivil kuruluş her geçen gün arayışlarını ve bu yöndeki faaliyetlerini sürdürme ihtiyacı hissetmektedir (Bulaç, Ali, İnsan ve Kent, s. 116-117).

Nasıl Bir Şehir?

İnsanoğlu tarihte kısa zaman aralıklarıyla devam edebilmiş erdemli şehirlerde yaşama mutluluğuna, ayrıcalığına sahip olmuştur. Tarihin en erdemli şehirleri peygamberlerin Allah'ın vahyine mazhar oldukları, o ulvî duyguları yaşadıkları kutsal mekânlardır. Söz gelimi Mekke, bütün şehirlerin anası ve insanlar için ilk ev olma özelliği taşımaktadır. Kudüs, Davut ve Süleyman peygamberlerin krallıklarına mekân olmuştur. Medine ise İslâm'ın din olarak somut bir mekânda tezahür ettiği muhteşem bir şehirdir. Bu üç şehrin de kurucu değerleri ilâhî ve ahlâkî sembollerdir. Ancak bütün şehirlerin, ilâhî ve ahlâkî değerler üzerine bina edildiğini söyleme imkânı yoktur. Şehirler,

medeniyetin, medeniliğin, kalkınmanın, muasır bir toplum olmanın en ideal yerleridir. Ancak aktiviteler olumlu yöne kanaliz edilemediğinde şehir her türlü kötülük ve felâketin potansiyeli hâline de gelebilmektedir. Şehir bu tehlikeye her zaman açıktır. Bu tür tehlikelerin hâkim olduğu modern şehirler, tehlikenin ağına yakın veya ağın içinde olan insanlar için açık bir hapis hane, orada yaşayan insanlar da müebbet hapis cezasına çarptırılmış bahtsız ve mutsuz mahkumlar gibi yaşarlar. Bu özelliklerinden dolayı böylesi şehirler sevimsiz ve güvensiz yerler hâline dönüşmektedir.

Hâlbuki dinlerde ve kadim geleneklerde, hayat kutsaldır ve hayatın kendisi kadar yaşama sanatı da kutsaldır. Bir şehrin yönetimi ülkenin ve ailenin yönetiminden, kısaca manevî ve ahlâkî değerlerden ayrı düşünülemez. İnsan, kendi öz varlığındaki hakikatleri keşfedip, varlığı ile âlem arasındaki ilişkinin mahiyetini öğrenemedikçe, kendini ve çevresini düzenleme ve yönetme bilgisine de sahip olamaz. Şu hâlde şehrin kurtuluşu insanın kurtuluşuyla yakından ilgilidir.

Mademki insanın bozulması kâinatın bozulmasına sebep olmaktadır. Bu durumda insanın felâhi ve salâhi, varlığın sosyal ve tabiî çevresinin, yani şehrinin de kurtuluşuna yardım edecektir. Her şey insanda başlıyor, yine insanda bitiyor (Bulaç, Ali, İnsan ve Kent, s. 119-120).

İnsanlar var oldukça şehirler de var olacaktır. Çünkü şehirler, insanlığın kendisini en mütekâmil hâle getirebileceği önemli mekânlardan biridir. Şehir, iş bölümü, akıl ve zekâ gerektirir. Şehir, insanî ve tabiî olmayan, tabiata teslim olmamış bir değerler silsilesi gerektirir. Şehir, ahlâk ve düzen gerektirir.

Şehir iki kaçınılmaz sürecin kesişim noktasında yer alır. İnsanın her yönüyle daha kâmil bir noktaya erişme arzusunun tatmin edilebileceği yerlerden biri olan şehir, insan fıtratının ait olduğu aslî dünyadan kopmayı da zarurî kılar. Bu durum şehirli insanın varlığını her an hissettiği bir gerilimdir. İşte bu gerilim, şehirde yaşamayı cazip kılmaktadır. Fakat şehirlerin bu gerilime dayanıklı hâle getirilmesi gerekir (Armağan, Mustafa, Şehirlerin Ruhu, s. 478-479). Aksi hâlde şehir, kendisine yüklenen misyonu yerine getiremeyeceğinden sahip olduğu ahlâkî erdemlerden uzaklaşır. Sonuçta bundan şehirde yaşayan insanlar zarar görür.

Şehirleşmenin bir sonucu olarak, toplumsal yalnızlık, izolasyon ve güçsüzlük duygusunun giderek büyümesi, kentleşmenin ortaya koyduğu yabancılaşıma sebep olmaktadır. Şehirleşme, bireyi kendi yalnızlığı içine çekmekte, arkadaş ve tanıdıklarıyla olan içten bağlılığını, akrabalık dayanışmasını azaltmaktadır. Toplumsal diyalogları en asgarî düzeye inen birey, güçsüz ve dayanıksız

hâle gelmektedir (Kösemihal, N. Şazi, Toplumsal Çevre ve Konut İlişkileri, s. 178). Böyle bir süreç, kuşkusuz özellikle köyden şehre gelen insanların sağlam bir zeminde olmadıklarını göstermektedir.

Görülüyor ki şehirleşme, bünyesinde fizikî olduğu kadar sosyal sorunlar da üretmektedir. Bugün, özellikle kendisi ile çevresi arasındaki dengenin iyi kurulamaması, insanın kendi ruhî ihtiyaçlarıyla uyumlu olmayan mekânda olmasının bir sonucudur. Şehirde yaşayan insanlar genellikle başkalarıyla alâkasız ve yalnızdır. Onların bir bölümü fizikî olarak, çoğunluğu ise iç yalnızlığının sıkıntıları içerisinde yaşamaktadır. Onlar birçok insanla iletişim hâlinde olmalarına karşılık, bu ilişkiler tatmin edicilikten uzaktır.

“Şehirlerde yaşayan insanlar, birçok arkadaşına sahip olduklarını düşünürler. Fakat arkadaş kelimesinin anlamı değişmiştir. Geçmişin arkadaşlıkları ile mukayese edildiğinde yeni arkadaşlıkların çoğu önemsiz bir alâka şeklindedir” diyen Alex Carrel, yerinde bir tespitte bulunmaktadır (Alex Carrel, İnsan Denen Meçhul, s. 35). Gerçekten yüz binler hatta milyonlarca insanın yaşadığı şehirlerde, insanlar kalabalıklar içinde yalnızlıkları yaşamakta ve çoğu zaman onlar, üstesinden gelemedikleri sorunlar karşısında sessiz çılgınlıklarını kimseye duyuramamaktadır.

Sonuç itibariyle şehirlerdeki mevcut sorunların tespiti, teşhisi ve bunlara hâl çareleri üretmek için birey, aile, okul, resmî veya özel iş alanlarındaki her seviyeden insana görevler düşmektedir. Dahası, her kademedeki kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütlerine de mevcut şartların iyileştirilmesi, daha aktif ve etkili hâle getirilmesi için birçok plân ve projenin hayata geçirilmesi noktasında çok önemli görevler düştüğü açıktır.

İnsanların fizikî ve ruhî ihtiyaçlarını maksimum düzeyde karşılayan, huzurlu, emniyetli, bireyi yabancılaştırmayan ve toplumun saygın bir üyesi olduğu hissini daima canlı tutan, onu hiçbir şekilde dışlamayan daha yaşanabilir bir şehir plânlaması ve şehir yönetim anlayışı benimsenmeli ve gereği imkânlar ölçüsünde yapılmalıdır.

Şehirlileşmek; Tükenmeden ve Tüketmeden

Ayfer Balaban

Şehirlileşme hâli ve tavrı, teorik olarak dinî yaşayış bakımından İslâm'ın ruhuna daha yakın ise de... diye başladığımda yazmaya, de'nin ardından geleceklerle salt önden yazılanı vurgulamak değil istediğim. Şehirliliği ve köylülüğü yermek veya kutsamak hiç değil.

Şehir, hayatımı idame ettirdiğim alan olmaktan başka ne anlamlar ifade ediyor benim için?

Aramızda nasıl bir münasebet var? Sıcak ve güvenli mi? Soğuk ve emniyetsiz mi?

Ben ona ne veriyorum, o bana ne veriyor?

Ben ondan ne alıyorum, o benden ne alıyor?

Onunla hangi zamanlara birlikte uzanabiliyoruz?

Hadi birlikte düşünelim;

Köyün neyi mıknatıs gibi çeker bir yanımızı?

Köyle şehir arasına sıkışmışlık mı?

Şehirde olup da şehirlileşemeyiş mi?

Şehirlileşmenin nasıl gerçekleştiği veya gerçekleşmediği mi?

Şehrin, gelenleri yeniden inşa etmesi gereken bir öteki olarak görmesine inciniş veya ötekileştirmeye direniş mi?

İnsana kendini bir eklenti gibi hissettirişi mi?

Hepsiyle birlikte, Farabi'nin El-Medinetü'l-Fadıla'sında ele aldığı "erdem" çerçevesinde şehre bakıp, mesele erdem deyip yitikleri/yitirilecekleri düşünmek mi?

Bunlar sosyolojinin sınırları içinde yazılıp-okunacak şeyler gibi görünse de yaşanan gerçeklik benim, senin, onun gerçekliği. Hâl böyle olunca bir karşılaşma yaşanıyor zihinlerde.

Şehirleşmekle şehirlileşilmiyor. İstanbul'da yaşamakla İstanbullîlik aynı şey demek olmadığı gibi.

Şehirlileşmek; kilimini, halısını apartman girişinde yıkamak ve/veya elektrik süpürgesine inat illa balkondan çırpamak,

Şehirlileşmek; güneşlenmesi ve kuruması için yününü komşunun arabasının üzerine asmak ve ona şaşkınlıktan dilini yutturmak,

Şehirlileşmek; merdivenlere, yol üstüne oturup gelen geçenden güya kendini sakınmak için sırtını dönmek,

Şehirlileşmek; balkonda, iç giyim sayılan beyaz fanilayla mangal yakıp sakinleri tütsülemek,

Şehirlileşmek; salça kutularını bahçeye fırlatmak, boya artıklarını kaldırıma dökmek,

Şehirlileşmek; şehre tutunabilmek adına ebu'l-vakt veya ibnu'l-vakt olmaktan vazgeçip, hızın tutsağı olmak,

Şehirlileşmek; hastası, yorgunu, uyuyanı, okuyanı-yazanı vardır demeden, zamanlı zamansız çocukları sokağa bırakmak, oyun onların da hakkı deyip başkalarının hakkını çiğnemeyi haklı göstermek vb...

Zannedildiğinde, ana kucağı gibi sarıp sarmalmaz gelenleri. Hoş safa geldin demez.

Şehirlileşmek rikkat ahlâkı ister.

Şehirlileşmek; kapıları birbirine hep kapalı binalarda, dört duvar arasına sıkışıp, selâmlaşmadan merdivenleri inip-çıkma, birbirinin hâli ile hâllenmeyi unutmak,

Şehirlileşmek; yakın ilişkilerin imkânsızlığı, kendini kenarda, kendini itilmiş hissetmek,

Şehirlileşmek; yalnızlaşmak, bireyselcileşmek,

Şehirlileşmek; kimsesizlik, sahipsizlik, mekânsızlık, varlığının anlamı olmamak, sayılmamak,

Şehirlileşmek; aidiyetsizlik, kökleşmemek,

Şehirleşmek; ilişkilerin dinamiklerini değiştirmek, para, mevki ve kariyeri merkeze almak, “Ye kürküm ye” diyen Hoca Nasreddin’in kulaklarını bol bol çınlatmak vb...

Olarak algılandığında korumacı bir refleks geliştirir şehirleşmeye karşı.

Kuşaklar boyu şehrin bağrına yaslananlar, şehrin entelektüel birikimlerinde dahi zaman zaman nefes darlığı çekiyorsa, “Çayırın türküsünü nasıl işitebiliriz, kulaklarımız şehrin gürültüsüyle doluyken” diyen Halil Cibran gibi çayırın sesine türkü yakılabilir. İşte o zaman;

“suların şırıltısının kuşların civıltısına karıştığı,
toprağın insanla kucaklaştığı fındık bahçelerinde;
yeşili koklamak renk renk...

sessizliğin sesini dinlemek,

iliklerine kadar ıslanmak yamaçlarda...

nefes almak, yaşadığının farkına vararak,

tepeden şehri seyretmek yaz akşamlarında...

güneşin denize örttüğü altın yaşmağa tutulmak,

bir yıldızla yıldızının barışmasını hayal ederek,

sahile yıldız yıldız dizilmiş şehre dalmak...

minareden ruhlara inceden dokunuveren sadayla,

en doyumsuz inşirahları yaşamak...

yamaçlardan gönlümün kaydığı şehir,

ah!

umutları nasıl da bir çırpıda karartırsın!
 nasıl da öğütürsün mekânîk dişlerinde!
 sen, rüyalarımı bile çaldın uykularımdan...
 sen, sofrasında bir tas aşını kaşıklamak için,
 Tanrı misafiri dileyen dualardaki samimiyeti,
 bir bardak Karadeniz çayında yudumlanan dost-
 lukları,
 mayası anamın duaları olan mısır ekmeğinin şi-
 fasını çaldın...
 anamın ak tülbentine sıra sıra dizdiği,
 tor yapıp beşiğime taktığı,
 mavi boncuklar gibi masmavi düşlerimi...
 geri ver artık,
 ne olur geri ver!
 boz bulanık renginde boğuluyorum artık”

Demek, bir türkölük nefeslenmek için köye yol-
 culuğu düşlemek hiç de dudak bükülesi değil.

Sözde şehirlileşenler, özde şehirlileşenler, şehirli-
 leşmeye direnenler ve şehir kültürünün popüler
 versiyonunun cazibesine kapılıp bu rüzgâra yel-
 ken açanlar... Hepsi bizim gerçeğimiz.

“Ten gemidir bu cihanda ömr kurmuş bâd-bân/
 Bu denizde aşına bilmeyene yoktur aman.” (Bu
 dünyada vücut bir gemidir. Ömür (de bu gemi-

de) yelken açmış (gidiyor) /Yüzme bilmiyorsa (yol aldığı) bu denizde kurtuluşu yoktur.” diyor Kadı Burhaneddin. Hatırdan uzak tutmamak, zamanında hatırlatmak lâzım boğulmamak için bu denizde.

Öyle ya da böyle, şehirleşme bir şekilde gerçekleşiyor. Ancak şehir kültürünü benimseme, şehirliliğe uygun biçimde kendini geliştirme, şehirlilik kimliği ile kimliklenme uzun zaman ve emek gerektiriyor.

Şehir kültürü; dinimizle, dilimizle, temel değerlerimizle şehirde gelişen, hayatı hakikî manada güzelleştiren, bilim-sanat bakımından zengin, dinamik, kendi ve diğeri ile kavgası olmayan, birlikte yaşamanın tadını duyuran bir kültür ise ve şehirlilik; tabiiği, içtenliği, maskesizliği tasfiye etmeyen bir hayat tarzı ise, yenileyici adımlara yoldaş olmaktan kaçmak, umrana direnişten başka ne ile tanımlanabilir? Umran çoğaltır insanı. Umranlarla çoğalır beşeriyet yedi veren güller gibi...

Şehirleşmek; tükenmeden ve tüketmeden insanlığı... Kimi zaman hırpalanmaları göze alan bir güzellik avcısı olup şehrin yalansız, riyasız yönlerini keşfedecek yolculuklara çıkıp yakaladığı güzelliklerle şehirde çoğalmak, şehri çoğaltmak. Var mıyız güzelliklerle çoğalmaya?

Baharsız Şehrin İnsanları

Abdulkaki İşcan

Bahar neden gecikir diye düşünmedim hiç.

Sokak aralarında kar yığınlarıyla iyice sağlamlaştı kaldırımlar, buz tuttuğunda caddeler, ısındı yüreği şehrin. Lâkin yalnızlığımızı körükleyen alev demetleri iyice palazlandı yaşantımızın keşmekeşliğinde. Haykırışlarını duyamadığımız bölük bölük hayatların sessiz çırpınışlarını kâh avare sulara saldık, kâh Kafdağı'nın ardına gönderdik.

Bu şehrin ne kalabalık caddelerinde, ne kuytu köşelerinde bizi anlayan kalmadı farkında değil misin? Sayıların şuursuzca dizilişi gibi birbirine karışmada gördüğümüz her şey, demir yığınları gibi hisler ve hayatlar; uzandıkça gökyüzüne binalar, sanki küçülmede insanlar.

Bahar rüzgârlarına hasret kaldığımız şehrin sonsuz gibi görünen vadisinde hayat, hiç beklemediğimiz zamanlarda umulmadık sancılarla kıvrandırır bizi. Hangi yüzüyle görüşsek şehrin, hangi

yüzünden kaçsak, hangi caddesinde, sokağında yürüsek, hangi meskeninde sohbet etsek, gölgerimiz bölünerek çoğalsın ve her seferinde ürkütür umutlara saldırdığımız geleceğimizi.

Hangi rengini kuşansak şehrin, hangi kapısına sığınsak, hangi diliyle konuşsak, hangi sesini işitsek, kıtlıktan çıkmış gibi sevgiye muhtaç olduğumuzu anlarız ve düşlerimizi başka baharlara bırakarak ürpeririz her seferinde yeniden.

Sahi neden gecikir ki bahar?

Onu bu şehirden uzak tutan karakışların varlığına aldırış etmeden beklemek olur mu ki baharı.

Biz baharlarla büyüyen, kendini baharlarla her daim yenileyen, geçmiş zaman çocuklarıyız, kalbimizdeki ve aklımızdaki düşüncelerde meltem rüzgârlarına kanat açmış kuş tüyü hafifliğindeki hülyaların görünmez izleri vardır. Yalnızlığın, şehrin üstüne gerilmiş ürküntüsünden, mavinin ve beyazın yerini almış sisli renklerin bunaltıcı görüntüsünden yoruldu hayatlarımız. Geceleri baykuş sesleri ile bölündü uykularımız, siyahlara büründü sabahlarımız, ölü toprağı diyesim geliyor üzerimize serpilene; iyice kaygısızlaştık, amaçsızlaştık, uyuştuk kaldık.

Engin denizlerin yakamoz görüntülerinden, karanlık gecelerin aydınlık yüzlerinden, bahar gün-

lerinin narin esintilerinden bir ilham bekler gibi beklemedeyiz hâlâ.

En iyisi gel gidelim bu şehirden.

Pılımızı pırtımızı toplayalım. Bir çıkış kapısı bulalım kendimize. Adını bilmediğimiz şehirlerden geçsin bedenlerimiz. Baharın en güzel yaşandığı yerlere, tepedeki mezarlıklara uzanan yollardan geçelim ve bir şehir bulalım bizlerden uzak.

Şehirde yaşıyorsan, bahar şehre gelmeli,

Üstümüzü örter gibi örtmeli şehri kar.

Korumalı toprağı koruduğı gibi yapraklar...

Yoksa neden gitmek isteyeyim ki şehirden?

Ağaç, toprak, su, baharı kucaklarken, şehirde yer bulamaz mı insan kendine?

Ne olur gidelim artık, bırakalım bu şehri. Anılarımızı da alalım yanımıza.

Görmüyor musun bahar bile gecikti gelmede...

Çocuklarını unutan şehir, bizi de unuttur, hatırına gelmez bile.

Göçelim buralardan; kalsak varlığımızı anlamaz, gitsek yokluğumuzla mahvolmaz.

Tükenmiş bedenlere, yufka yüreklerle ağlamadayız hâlâ. Gözyaşlarımızı silecek mecalimiz de yok. Daha fazla yalnız kalmadan; birbirimizden kopmadan, yağmura, kara aldırış etmeden, ayrılığın zorluğuna katlanarak gel gidelim.

Gönüllerimiz gibi bedenlerimizi de yaralayan, hançerli sözlerden, paslı yakıştırmalardan başımızı alıp gidelim; çıkalım en uzağına tepelerin ve ufukumuzu renklendiren gökkuşaklarının altından geçerek uzanalım okyanuslara, sessizliğin yalnızlığına karışalım divaneler gibi.

Sağlam görünen bedenlerimize aldanıp da vaktimizi geciktirmeden gel gidelim. Gecikmeyelim, bizi bekleyen kervanlara yetişelim sessiz sedasız, suyun toprakla buluştuğu gibi buluşalım.

İş işten geçmeden gel göçelim buradan; şehir uyanmadan, sabah ezanlarına kalmadan... Sonra hangi şehir kabul eder bizi, hangi şehirde çalınır kapımız. Bir bardak çay içmeye hangi şehirde gelir misafirlerimiz.

Yeni bir dünya bizi çağırır işitmez misin?

Umut mavisini ufukumuzda, arkamızda yorgun yıllar... Asık yüzlerden, homurtulu seslerden uzaklaşalım. Yerinden sökülmüş ağaca benzemeden, gel doludizgin atlara binerek gidelim. Dağdan kopmuş bir kaya, duvardan dökülmüş bir toprak parçası olmadan bedenimiz, yankı olup kaybolmadan sesimiz, varalım hasretini duyduğumuz gecelerin hüküm giymediği yerlere...

Ne zaman insanlar gönül kapılarını ardına kadar açarsa, o zaman kendimizi bulacağız ve ulaşılmadık şehir kalmayacak.

Belki o gün bahar şehrimize uğrar...

Masalsı Bir Düş Şehri Penceremden Gördüğüm, Sisler Ardında Kalan

Merve Koçak Kurt

Benden önce söylenenler söylenmiş; kaçanlar kaçmış köşelerine, ümidini yitirenler yitirmiş, düşlerini satanlar satmış, hikâyesini anlatanlar anlatmış, kerevetlerine çıkanlar çıkmış... Öyleyse bunca telâş niye yazmak için? Bunca sıkıntı neden? Söyleyecek yeni bir sözüm var mı? Var elbet! Olmasaydı, beyaz kâğıtlar üzerinde meydan savaşları verir miydim hiç? Var, söyleyecek sözüm var: Kaçmak, kurtulmaksa; en güzel kaçış, kendinden kaçış değil mi ey kalbim! Söyle bana...

İşte kaçıyorum... Bu şehirden gitme vakti! Birkaç saat sonra yola koyulacağız; göçebe ruhlarımızı yorgan yapıp düşlerimize, düşeceğimiz yollara yenden. Yanımda, birkaç parça eşyam, sonra tarağım, -tarağım olmadan ne yaparım ben!-, en çok sevdiğim kitaplar ve bir parça da umut: Beslediğim, yeni şehre dair! Yeni şehir, ilk başlarda içinde bulunduğum şehirden daha zor gelecek belki ama her zaman için heyecan verici olacak.

...

Siz de Benim Gibi Sonra Eski/Yeni Şehri Düşüneceksiniz.

Kaçtığınız şehir uzaksa ve de büyükse, karşılar sizi bilinmeyenin gizemi... Belki denizi vardır, silueti dünyanın hiçbir şehrininkine benzemez. Hele hiç benzemez içinde yaşadığınız şehre yolları, ışıkları... Albenilidir, yanardönerlidir, parıltılıdır, şaşıaalıdır, gösterişlidir, çekicidir ama düşündürür sizi yine de, endişelendirir, biraz da korkutur. Göç yolları tıkalıdır çünkü leyleklerin, çatılarda konaklamaya mahkûm olurlar her daim, balıklar yaşayacak deniz ararlar hiç durmadan ama kavanozlardan yapma/bozma akvaryumlarda tüketirler ömürlerini. Umut, hiç bitmeyen bir türkû gibi dolandır dillerine insanların da pek mümkün olmaz öyle Türk filmlerindeki gibi sınıf atlamaları... Ama yine de içinde bulunulan an, geçmişin rayhasını ve geleceğin umudunu barındırır içinde bu yeni şehirde.

İçinde bulunduğunuz şehir ise kurudur, kupkurudur, gridir, rutindir, can sıkıcıdır ama dingindir, güvenlidir, güven telkin edicidir, hayat köşe başlarında sürprizler hazırlamaz insana pek, insanların çalkantıları içlerindedir yüzlerinde değil... Çünkü çok daha az yaralayıcıdır, çok daha teskin edicidir, çok daha sakinleştiricidir öylesi yaşamının bu şehirde! Yaşamının bile adı bu şehirde bellidir:

Belli saatlere sıkışan günlük koşuşturmalarımız, -özellikle kışın- alışveriş merkezlerine endeksli hafta sonu gezmelerimiz, seyrek aralıklarla görüşülen aile dostluklarımız, tüm bu yoğunluklardan arta kalan zamanda kendimize ayırmaya çalıştığımız dar vakitlerimiz vardır. Sınırlarımız son derece net, kesin ve kuralcıdır. Bu şehirde yaşamak, insanı güvenli ama biraz çekingen, ürkek, biraz da dingin yapar gerçekten de. İstedığınız şey buysa, gerçekten sorun yoktur. Ama ya bu, sizin gerçeğiniz değilse?

Kaçtığın Zaman Güzel Görünür Şehrin!

Adımımızı attığımız yeni şehirlerde bizi bekleyenler bilinmez, ama ya ardımızda bırakıp gittiğimiz şehirler? Hiçbir şehir, kaçtığımız şehir kadar güzel görünmez gittiğimiz yeni şehirlerde. Ya da bana öyle gelmiş olmalı biraz İstanbul havası alınca, biraz deniz tutunca...

Yeni bir şehir bulamazsın, başka bir deniz bulamazsın, bu şehir arkandan gelecektir.

Sen gene aynı sokaklarda dolaşacaksın. Aynı mahallede koşacaksın; aynı evlerde kır düşecek saçlarına.

Dönüp dolaşıp bu şehre geleceksin sonunda. Başka bir şey umma. Ömrünü nasıl tükettiysen burada, bu köşecikte, öyle tükettin demektir bütün yeryüzünde.

Masalsı bir düş şehri penceremden gördüğüm,
sisler ardında kalan.

Herkes kendi evinde...

Ben de!..

Evimden başka bir yer yok çünkü yaralarımı sarabileceğim, başka bir yer yok huzuru bulabileceğim.

Evimden başka bir yer yok kaçabileceğim, başka bir yer yok gidebileceğim. Yapabileceğim başka bir şey yok!

Evimden başka hiçbir yerde aramadım ki ben sevgiyi, sadakati, saadeti, güveni, özlemi...

Evimden başka hiçbir yerde dindiremedim ki içimdeki o garip huzursuzluğu.

Bir gün uzaklaşırken yaklaştığımı, yaklaştıkça uzaklaştığımı fark ettiğim bir fotoğraf karesi gibi evimin penceresindeki gökyüzü...

İçimdeki kıymığın akıttığı yazılar, şiirler, resimler...

Ne garip bir duygu bu, ayaklarımla gittiğim her yere götürdüğüm ıssızlık.

Ancak evimin kapısındaki paspasta silip atabiliyorum!

Kalabalıkların, hoyrat yığınların ve zifiri karanlıkların üstüme bıraktığı kirli izleri ancak evimin kapısına gelince bırakabiliyorum ardımda.

Başka Bir Eve Konukluk

Başka bir eve konuk olmak, başka bir yüreğe konuk olmak demek değil mi aynı zamanda?

Küçük küçük zaman dilimleri var elimizde ve biz onları, sevdiklerimize sunuyoruz 'misafircilik' oynarken.

Oyunlar, gerçeklere karışıyor; gerçekler, oyunlara...

Geride bıraktığımız evler, siliniyor belleklerimizden.

Geride bıraktığımız evler, çoğaldıkça birer lendu-haya dönüşüyor her biri.

Anı olup rüyalarımıza giriyor.

Sonra uyanıp da rüyamızdan, sıcacık yataklarımızda olduğumuzu görünce, bize düşen sadece şükretmek oluyor.

Evlerimiz, bizim geçici sığınaklarımız; içine şarkıların, şiirlerin, seslerin, hüznlerin, neşelerin, kederlerin sindiği korunaklar...

Evimden başka bir yerde bulamayacağım o kadar çok şey sığdırdım ki hayatıma, ayaklarımı sürüyüp gidebileceğim başka hiçbir yer yok artık.

Evim, benim için o kadar çok şey ifade ediyor ki.

Biliyorum ki hiçbir ev beni bu kadar 'ben' yapmayacak.

Bırakıp gitsem, geride benden bir şey kalmayacak!

Gün, Şiirden Uzaklaşırken Evim...

Sen ki, eteklerinden sözcükler döken kadın!

Evindesin, evininsin, evinlesin, evindensin...

Evinle ilgili her cümlede sen 'varsın' ve her cümleyle birliktesin 'sen'.

Nokta koy(a)madığım bir yazıyı virgülle bitirmek mi bu?

Bilmiyorum...

Virgülle de biter çünkü cümleler bazen; adı şiir olur bunun.

Vakit, evine çekilme vaktidir. Tüm karanlıklara arkanı dönüp...

Gün şiirden uzaklaşırken.

Ben evimin penceresinden bakıyorum, önümdeki vadinin yamaçlarındaki bacalardan çıkan islere...

Sesler, sislere; sözler, düşlere ve her şey birbirine giriyor evimin dışında!

Ve bitiyor tüm şiirler evimden uzaklaştıkça...

Şehir ve Mabet

Prof. Dr. Bilal Kemikli

Geleneksel kültürde şehir, insandan yola çıkılarak tanımlanmıştır. İnsan, kâinatın özü (zübde-i âlem) ve özeti (âlem-i sagîr)dir. Mamafih âlem insanın içinde dürülmüştür. Dolayısıyla eskiler şehri de insanın içinde aramışlardır. Pek çok şair ve düşünürümüz insandan yola çıkarak şehri tanımlamıştır. Bunlardan birisi ve belki de en önemlisi, Hacı Bayram Velî'dir. Geride fazla eser bırakmayan Hacı Bayram'ın şehir ve insana dair söyledikleri önemlidir:

“Çalabım bir şar yaratmış
İki cihan arasında
Bakıcak didâr görünür
Ol şehrin kenâresinde.”

Başta arkeoloji olmak üzere, beşerî coğrafya ve şehir tarihi gibi farklı disiplinlerden gelen bilim adamları ve düşünürler, insanlık tarihinde ilk şehrin kuruluşuna dair farklı teoriler ileri sürerler. Fakat Hacı Bayram'ın bu şiirinde ortaya çıkan şehir

tasavvurunda, “Çalab’ın yarattığı şar” söz konusu edilmektedir. Günümüzde pek kullanmadığımız Çalab kelimesi, bilindiği gibi Tanrı anlamını karşılar ve şar da şehir demektir. Dolayısıyla şehir, Tanrı’nın iki cihan arasında yarattığı bir yerdir. Kuşkusuz buradaki şar, muhtelif meskenleri, sosyal kuruluşları, bunlara destek olan tesisleri, kendine mahsus bir ticareti, kültür özellikleri olan, sürekli yerleşim yeri anlamındaki şehir değildir; bizatihi insandır. Daha doğrusu insanın iç âlemi, gönlüdür. Nitekim bunu şiirin başka bir kıtasında açıkça beyan edecektir.

“Ol şar dediğin gönüldür
Ne delidir ne usludur
Âşıklar kanı sebildir
Ol şârın kenâresinde.”

Hacı Bayram, esasen şehri değil, insanı tanımlıyor. Fakat insanı tanımlarken de bir şehir tasavvuru oluşturuyor. Buna göre, Çalab’ın eseri olan insan hangi inanca ve hangi zihniyete sahip olursa olsun ontolojik olarak kutsaldır. Dolayısıyla insanın inşa ettiği şehir de kutsaldır. Şehir, insanın içinde yaşadığı evlerden, mahallelerden, geçimini temin ettiği iş yerlerinden, çarşısına, eğitim ve kültür faaliyetlerini yaptığı kurumlarına, güvenliğini, sosyal ve hukukî işlerinin düzenini sağlayan kuruluşlarına, ulaşım, enerji ve altyapı tesislerine değin bir şekilde kutsal kavramıyla ilişkilendirilerek tanım-

lanabilir. Çünkü Tanrı, yarattığı ve kendisinden bir öz taşıyan insanı başıboş bırakmamış, ona temel sorularını cevaplandırmak ve hayatın anlamını çözmesine yardımcı olmak üzere “seçkin öğreticilerini” göndermiştir. Seçkin öğreticiler, peygamber ve nebîlerdir.

“Nâgehân bir şârâ vardım
Ol şârı yapılır gördüm
Ben dahi bile yapıldım
Taş u toprak arasında.”

Son yıllarda gen biliminde göze çarpan kayda değer gelişmeler, “Nâgehân bir şârâ varma” gerçeğini değiştirememiştir. İnsan, bu dünya hayatını ifade eden şehre kendi iradesiyle ve matematiksel hesaplarıyla doğmaz; küllî irâde ona hayat verir. Ancak buraya gelişle birlikte, seçkin öğreticilerin rehberliğinde, yeni bir yapılanmaya, değişip dönüşmeye, olgun ve kâmil insan olmaya çalışacaktır. Toprak, insanın ontolojik anlamda aslî özüdür. Taş ise, bilgisi, hayalleri, inancı ve zihniyetini ifade ediyor olmalıdır. İnsanın ansızın geldiği bu hayat içerisinde, taşını yontarak onu en makul bir şekilde toprağıyla buluşturan, içiyle ve dışıyla onarıp yetkinleştiren bir ustanın tezgâhından geçmesi tabiidir. İşte bu usta, hemen her insan topluluğuna uyarıcı ve tebliğci olarak gönderilen seçkin öğreticiden başkası değildir. Hacı Bayram, seçkin öğretici yerine “üstat” tabirini kullanır; sonra da bu kavramın anlamını “şakirt” kelimesiyle genişletir.

“Şakirtleri taş yonarlar
Yonup üstâda sunarlar
Çalab’ın ismin anarlar
Ol taşın her pâresinde.”

Geleneksel şehir algısı burada kendini ele veriyor; ansızın gelinen şehri, üstat inşa eder. Siz üstat yerine ister peygamberleri, isterseniz şakirt kelimesinin ihsas ettirdiği çerçevede azizleri ve âlimleri koyabilirsiniz. Fakat her hâlükârda şehir, insana kutsiyetini hatırlatan, onu koruyan ve gözetleyen bir rehber tarafından inşa edilmiştir. Nitekim peygamberler, aynı zamanda şehir kuran şahsiyetlerdir. Burada önemli bir örnek olması bakımından Hz. İbrahim’in şahsiyetinde Mekke’nin inşasını zikredebiliriz. Keza, Hz. Peygamber ve Medine ilişkisinden yola çıkarak da daha evvel kurulan bir şehre yeni isim ve kimlik kazandırmanın da inşa faaliyeti olduğunu söylemek gerektir. Her hâlükârda kutsal metinlerde geçen veya kazılarla ortaya çıkan antik şehirleri, kurucularının kutsal kimliği açısından değerlendirmek mümkündür. Bu antik şehirleri, sadece kral-peygamber kişiliği cem eden kurucu şahsiyetlerin imar ettikleri şehirler ekseninde düşünmemek lâzım. Pagan kültürere ait kimi antik şehirlerin, bizzat kral-tanrılar tarafından kurulduğu da bilinmektedir.

Burada düşünceleriyle bize yön veren Hacı Bayram Velî de, tarihî kişiliği ve dinî, sosyal tarihimiz

içerisindeki rolü itibariyle tam da ifade ettiği şâkirt tanımlamasına uygun bir kişilik olarak “kurucu şahsiyet”tir. Çünkü o, tarihi sur içiyle belirlenen nefs-i Ankara’nın hemen yanı başında antik şehrin kalıntılarının üstünde yeni bir şehir inşa etmiştir. Bu bakımdan, meselâ Emir Sultan da bir kurucu şahsiyettir. Eski Bursa’nın yanı başında, ondan biraz uzakta bir tepede kurduğu zaviyeyle şehrin sınırlarını genişletmiştir. Dolayısıyla günümüz araştırmacılarının sadece eserleri, fikirleri ve tesis ettikleri irfanî gelenek itibariyle dikkatini çeken bu şahsiyetler, sadece birer yol müessisi değil, aynı zamanda birer şehir kurucularıdır. Bunu söylerken elbette ne Hacı Bayram’ı, ne de Emir Sultan’ı yeni birer şehir kurucusu olarak nitelendirme gayretinde değilim; ancak, her iki tarihî şahsiyetin de tıpkı izinden gittikleri Hz. Peygamber gibi, kurulu bir şehri dönüştürdükleri ve şehrin sınırlarını genişleterek, bulundukları mahalli kısa zamanda şehrin merkezi hâline getirdiklerinde kuşku yoktur.

Hacı Bayram’ın kutsal şehir tasavvurunun merkezinde mabet vardır. Mabet, antik şehirlerde görüldüğü şekliyle tapınak, en dar anlamıyla ibadet yeridir. Pagan kültürde, tanrılar adına inşa edilen mabetler de vardır. Bu bakımdan, antik şehirlerin bir kısmında çokça mabede (tapınak) rastlamak mümkündür. Pagan kültürün kurduğu şehir çok

merkezlidir. Oysa ilâhî dinlerde tevhid ilkesine bağlı olarak mabet tektir; Yahudilikte havra, Hristiyanlıkta kilise ve İslâm'da cami, şehrin merkezini oluşturur. Bilhassa İslâm şehrinin temel hususiyeti, cami etrafında teşekkül etmesidir. Hz. Peygamberin Yesrib'i Medine'ye dönüştürürken ilk imar ettiği yapının Mescid-i Nebevî olduğu bilinen bir gerçektir. Diğer bir ifadeyle Yesrib, Mescid-i Nebevî ile Medine'ye dönüşmüştür. Daha sonra göçlerle artan şehir nüfusu ve yeni binalarla genişleyen şehirde ihtiyaca binaen küçük mescitler inşa edilmiştir. İslâm'ın yayılış ve genişleme tarihi boyunca, fethedilen veya yeni kurulan şehirlerde Medine örneği esas alınmış; önce cami kurulmuş yahut İstanbul'un Fethi'nde görüldüğü gibi, şehrin merkezindeki mabet camiye dönüştürülmüştür.

Anadolu şehirlerinin ekseriyetini Selçuklu'nun dönüştürdüğü söylenebilir. Daha sonraki dönemlerde sanat tarihi açısından bir Osmanlı tarzından söz etmek mümkünse de, bu tarzın Selçuklu tecrübesinden çokça yararlandığı bir gerçektir. Selçuklu, hemen her şehirde, önce bir ulu cami inşa etmiştir. Hamam, hastane, okul, çarşı ve aşevi gibi şehrin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak müesseseler, bu ulu camilerin etrafında veya yakınlarında kurulmuştur. Bu durum Osmanlı'da külliye geleneği ile daha

da belirgin bir mahiyet kazanmıştır. Mamafih, eskiler şehrin merkezine camiye koyarak, sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlara da bir kutsiyet kazandırmışlardır. Camiyle iç içe olan resmî ve sivil çevrelerin insicamı, bu topraklarda millî birlik ve beraberliği tesis etmiştir. Böylece en azından günde beş vakit bir araya gelerek aynı kibleye teveccüh edip ibadet etmeleri, aynı sohbeti dinlemeleri ve aynı haberleri almaları sağlanmıştır.

Sadece cami kavramının ihsas ettiği anlam çerçevesinde değil, bütün dinlerde ve şehirlerdeki hâliyle mabet, şehrin fizikî açıdan merkezini oluşturduğu gibi, kültür ve sanat açısından da merkezdir. Nitekim bilinen en eski mabetlerden başlayarak, insanlığın mimarî, iç tasarım ve düzen itibarıyla en çok özendiği mekânlar mabetler olmuştur. Tezyini sanatlar başta olmak üzere pek çok sanat kolu, mabetlerde hayat bulmuştur. Öte yandan dinî duyguyu coşkuya dönüştüren ilâhilerle söz sanatları ve musikinin kaynağı olmuştur. Keza mabetlerde müminlerin akıllarına takılan sorulara makul ve mantıklı cevaplar vermek durumunda olan din adamlarının konuşmalarıyla, başta hitabet sanatı gelişmiş; buna bağlı olarak da ilâhiyat bilimleri tekâmül etmiş, felsefe, anlama ve iletişim gibi bilimlere hayat vermiştir.

Günümüzde şehir kurucuları ve plânlamacılar kutsal şehir tasavvuruna ne kadar sahipler? Daha doğrusu kutsal şehir kaldı mı? Bırakalım mabe-

din şehrin merkezi olmasını, bir birey olarak bizim sosyal ve kültürel hayatımız içerisinde yeri nedir? Yoksa diğer pek çok kavram gibi, mabet kavramının mana ve mahiyeti de mi değişti? Bütün bu soruları bir kenara not ederek, yine Hacı Bayram'a dönmek isterim. Şiirin son kıtasında şöyle sesleniyor:

“Bu sözü ârifler anlar
Cahiller bilmeyip tanlar
Hacı Bayram kendi banlar
Ol şarın minâresinde.”

Bu kıtada bugün kullanmadığımız iki Türkçe kelime var; tanlamak ve banlamak. Tanlamak, hayret etmek, şaşmak, gaip bulmak, şaşırtmak anlamına gelir. Cahiller manayı bihakkın anlamadıkları için şaşırp kalırlar, diyor. Banlamak ise, bağırarak, haykırmak, ezan okumak ve gök gürlemesi anlamındadır. Ben, size şehirden insandan söz ediyorum... Ne söz etmesi, bir müezzin gibi, şehrin minaresine çıktım oradan haykırıyorum. Fakat ne kadar haykırsam da beni, ancak arifler anlayacaklardır. Cahiller, minareye çıkmış ne diye bağırıp duruyor diyecekler. Böyle diyor, Ankara'nın manevî kurucusu. Demek ki, şehir üzerine ve insan üzerine konuşmak da zor, anlamak da... Nitekim şehir de insan da sırlarını hemen orta yere dökmez. Şehirle de tıpkı insanla olduğu gibi hem-zaban ve hem-hâl olmak gerek.

Şehirde Vicdanların Sükûna Erdiği Mekân

Kâmil Büyüker

Çağları aşan bir problem; vicdanların sükûn ve huzur bulması. Modern insanın da en büyük çıkmazı/açmazı yanlış adresleri kendisine sığınak bilmesidir. Hakikatten uzak sunulan her reçete vicdanları sükûna erdirmekten çok, vicdan azabını derinleştirecek, bunalımı ve stresi daha da artıracaktır. Peki bizleri salimen huzur ve sükûn kıyılarına ulaştıracak vasıta nedir? Hangi liman bize kaybettiklerimizi hatırlatacak ve vicdanlarımızı felâha erdirecek?

Sosyal Hayatın En Canlı Merkezi

Bu liman, vicdanları muhatap olarak alan ve vicdanlara çağrıda bulunan din/İslâm ve onun yenilenme, arınma mekânları olan mabetleri/camileridir. İslâm'ın doğuşu ile birlikte, cahiliyyenin karanlıklarına boğulan ne kadar mekân, eşya, vicdan var ise aydınlığa kavuşmuş ve iman ile sü-rur bulan gönüller bir araya gelerek, bir sığınak olarak mabetleri/camileri tercih etmişlerdir. Bu

safhadan itibaren camiler, hayatın en canlı olarak yaşandığı mekânlar olmuştur. Hayat bütün canlılığıyla, bütün kurumları ve kurallarıyla camilerde/mescitlerde yaşanmıştır. Efendimiz (s.a.s.) döneminde mescitlerin fonksiyonlarını sıralayan hadis kitapları bize gösteriyor ki; dertlerine deva, yaralarına şifa, gönül derdine tabip bulmak isteyenler, o kubbenin ruhları kuşatan, saran iklimine sığınıyorlar. Şair sahabiler için şiir kürsülerinin ayrıldığı ve kendilerine gün tahsis edildiği, kılıç kalkan gösterilerinin yapıldığı, devlet işlerinin görüşüldüğü, evlilik akdinin gerçekleştirildiği, öğle uykusunun (kaylule) uyunduğu ve daha birçok sosyal hayata dair meselenin nihayete erdiği yerler olmuştur camiler/mescidler. Bütün bunların ötesinde bugüne gelindiğinde meselenin mahiyeti değişmemiş, sadece adı değişmiştir. Mekân olarak camiler yerinde iken, caminin fonksiyonunu kültür merkezi, konferans salonu, nikâh salonu, konser salonu gibi mekânlar almıştır.

Efendimiz döneminde sahabelerin mescidin önemine dair söyledikleri sözler gerçekten dikkat çekicidir. Bizler, yağmur yağsa, şimşek çaksa, gök gürlese hemen mescide sığınardık. Mescide yani mescidin Rabbine... Bugün yalancı/sahte kulelerimizden yaldızlı, neon ışıklarıyla süslü salonlarımızdan dışarı çıkmalı, yönümüzü hakiki sığınaklarımıza çevirmeliyiz. Camiler yağmur öncesi

rahmet mekânlarıdır, deprem öncesi sarsılma, silkinme, kendine dönme mekânlarıdır. Vicdanını, irfanını kaybetmiş ahir zaman insanı, kaybettiğini yüksek fiyatlar ödeyerek, yaldızlı lafların eşliğinde bulmaya çalışıyor. Neyi kaybettiğini bilmeyen, nerede arayacağını ve bulacağını bilemez.

Caminin, kıblenin gösterdiği hakikate sarılma ve sığınma vakti,

Necip Fazıl Kısakürek'in dizelerinde;

“Yalnız seccademin yönünden şefkat,
Beni kimsecikler okşamaz madem
Sen öp alnımdan sen öp seccadem.”

Şeklinde ifade edildiği gibi, seccade camii bir metafor. Onun ötesi seccadenin yönündeki tılsım, caminin gösterdiği hakikat. Mescitler dün olduğu gibi bugün de bir sığınak, bir rahmet/şefkat merkezi olabilir/olmalıdır. Küçük bir çocuğun hissiyatından nasıl ısıltılı bir mekânsa; şehrin yorduğu adam için ruh dinginliği mekânı; dünyadan elini ayağını çekmiş bir pir-i fâni için tutunacak, dayanacak, kol kanat gelecek önemli bir sığınak; niyazları, duaları, yakarışları gözyaşlarına karışan anaların, ninelerin, bütün müminlerin kiblegâhıdır camilerimiz.

Medeniyetimizde kubbe ile tasvir edilen camiler işte bu kuşatıcılığın, kapsayıcılığın en büyük göstergesidir.

Medeniyetin Merkezini Ziyaret

Musa Tektaş

Gül kokulu Medine... Hicret ve zafer yurdu, sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'in beldesi, seçkin sahabilerin hicret ettikleri şehir, Ensar'ın yardımlarının aktığı nurlu nehir; Medine... Sözün özü; medeniyetin merkezi...

Mekke'den sonra yeryüzünün en hayırlı toprağı ve en şereflişi sayılan bir beldesi... Ne yüce bir erdemdir kıymet ve değerinin iyi bilinmesi. Orada en güzel âdâp ile davranılması... Günah işleyeni barındırmayan temizlik yurdu Medine... Gönüllerimize muhabbetin taht kurduğu Medine...

"Allah'ım! Ahiret hayrından başka hayır yoktur/ Ensar ve Muhaciri bağışla." nidaları yükselerek, Peygamberimizin ve sahabe-i kiramın elleriyle inşa ettiği mübarek Mescid-i Nebevî'yi ve oradaki âlemlerin efendisini ziyaret etmek sünnettir. Asırlardır Medine'ye Mescid-i Nebevî'yi ziyarete gelenler kabul görür ve davranışı sevapla mükâfatlandırılır. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyur-

muştur: “Ancak üç mescidi ziyaret amacıyla yolculuğa çıkılır: Mescid-i Haram, benim bu mescidim (Mescid-i Nebevî) ve Mescid-i Aksa.” (Buhâri, Fazlus-Salati Fi Mescidi Mekke vel-Medine, 1; Müslim, Hac, 511, 1397)

Mescid-i Nebevî’de kılınan namazın, farz olsun nafile olsun kat kat sevabı vardır. Sevgili Peygamberimiz şöyle müjde vermiştir: “Bu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram hariç başka mescidde kılınan bin namazdan daha üstündür.” (Buhâri, Fazlus-Salati Fi Mescidi Mekke vel-Medine, 1; Müslim, Hac, 505, 1394)

Mescid-i Nebevî’yi ziyaret edenlerin imkân bulurlarsa, başkalarına eziyet vermeden Ravza-i Şerif’te (Resûlullah’ın hücresi ile minberi arasındaki bölümde) iki rekât ya da dilediği kadar nafile namaz kılması meşrudur. Çünkü bunun fazileti hakkında delil vardır. Ebu Hureyre (r.a.), Resûlullah (s.a.s.)’in şöyle buyurduğunu rivayet eder: “Evimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir ve minberim havzımın üzerindedir.” (Buhâri, Fazlus-Salati Fi Mescidi Mekke ve’l-Medine, 5; Müslim, Hac, 502, 1391)

Yine Medine-i Münevvere’yi ziyaret eden ve orada oturanların Resûlullah’a uyarak, umre sevabı kazanmak üzere namaz kılmak için Kuba Mescidi’ne gitmesi meşrudur. Resûlullah; “Kim bu mescide (Kuba Mescidi’ne) gelmek üzere

evinden çıkar ve burada namaz kılarsa, bu umreye denk olur.” (Müslim, Hac, 516) buyurmuştur. Resûlullah’ın Kuba Mescidi’ne her cumartesi günü yürüyerek ve binek üzerinde geldiği ve orada iki rekât namaz kıldığı rivayet edilmektedir.

Resûlullah (s.a.s.)’ın kabrini ziyaretin şekli ise şöyledir: Ziyaretçi Resûlullah’ın kabrine gelir ve yüzünü kabre dönerek “Esselâmu aleyke ya Rasûlallah/selâm sana ey Allah’ın Rasûlü!” der, yarım metre kadar sağına ilerler ve “Esselâmu aleyke ya Eba Bekr/Selâm sana ey Ebu Bekr!” diyerek Ebu Bekr’e selâm verir. Yine yarım metre kadar sağına doğru ilerler ve “Esselâmu aleyke ya Ömer/Selâm sana ey Ömer!” diyerek Ömer’e selâm verir. Peygamberimiz’e, âl-i beytine ve ashabına salâvat-ı şerife okur.

Medine’yi ziyaret edenlerin veya o mübarek beldelere gidemeyip, o muhabbetle yüreği çarpanların en çok yapması gereken fiillerden biri de Peygamberimize salât etmektir. Resûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Bana salâtta bulunun. Çünkü nerede olursanız olun selâmınız bana ulaşır.” Ve şöyle buyurur: “Allah’ın yeryüzünde gezgin melekleri vardır, bana ümmetimden selâm ulaştırırlar.”

İnsanların en hayırlısına salât ve selâmda bulunmalıdır. Çünkü bunu bize Cenab-ı Allah (c.c.) emretmektedir. Ahzâb suresinin 56. ayetinde

şöyle buyurulmaktadır: “Muhakkak ki, Allah ve melekleri peygambere salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât ve çokça selâm eyleyin.”

Medine-i Nebeviyye’yi ziyaret edenlerin Baki mezarlığını ve Uhud şehitlerini, onlara selâm vermek ve onlar için dua etmek üzere ziyaret etmeleri de vefalı ve faziletli bir davranıştır. Bu mübarek yerler ziyaret edilirken, dinimiz için fedakârlık gösteren seçkin ashabın ve iman neferlerinin mücadelelerini de hatırdan geçirerek, o saadetli zaman dilimine yolculuk edilmiş olur.

Peygamberlerin efendisinin yolunda yürüyen, hidayete ermiş kimselere ve nurlu Medine’yi ziyaret etmek için yüreği tutuşanlara, bu medeniyet merkezine bu niyetle yollara düşenlere selâm olsun...